

F ü s u n A k a t l ı

Öykülerde Dünyalar

Leyla Erbil Meydan Okuyor!...

Leyla Erbil'in "özgün" bir yazar olduğunu söylemek, bu yazıya öyle girmek istedim. Dilimin ucuna bu sıfat geliverdi. Ama hemen ardından çok savruk buldum sözcük seçimi. Hangi gerçek yazar "özgün" değildir ki? Birilerinin kopyası olana, kalıp, sıradan, "önemsiz" olana "yazar" diyebilir miyiz ki, birini öbürlerinden ayırmak için "özgün" sıfatına sarılıveriyorum? Öyleyse, Leyla Erbil'i "özgün bir yazar" saymaktan değil ama, onun durduğu yeri belirlemekte bu sıfatı kullanmaktan hemen vazgeçmeliyim. Yine de, bir şey demek istemiş olmalıyım, rastgele ya da savrukça "özgün" bulurken onu. *Cüce*'den söz etmek istediğim bu yazıda, ben asıl Erbil'in yazarlığında kışkırtıcı olanın, onun nitelermeleri zora koşan "ayrık-sı"lığının peşine düşmeliyim. Buyurunuz, bir içi boş nitelme daha: "ayrık-sı".

Leyla Erbil "özgün" bir yazar, hem de "ayrık-sı", ayrıca "ilginç" ve "gizemli" de denebilir... Öyle mi! Yoksa onu kırk yılı aşkın edebiyat serüveninde, yalnız ve kuytuda bırakan, biraz da, benim gibi eleştirmen geçinenlerin eserlerinin hak ettiği derinlemesine çözümleme ve değerlendirmeler yerine, böylesi içeriksiz etiketlemelerle, yüzeysel değinmelerle hep zor bir edebiyatın kolayına kaçmaları mıydı? Belki. Ama Türk anlatı edebiyatının en önemli yazarlarından birini, hak ettiğine inandığım yazınsal tartışmaların odağı konumunda göremeyişimizin nedenlerinden sadece biri olabilir bu. Diğer nedenler ise, kırk yıllık bu serüvenin ancak ilk yirmi yılının edebiyata, sanata, düşünsel çevrene ilgi duyulduğu bir döneme rastlaması; son yirmi yılının ise magazine ve "piyasa ekonomisi"nin yükselen değerlerine kurban gitmesi gerçeğinde aranmalı.

Daha ilk kitabı *Hallaç*'ın haber verdiği tutkulu ve takıntılı bir dil işçisidir Leyla Erbil. Sözünü ettiğim ilk yirmi yılında, biri uzun öykü olmak üzere dört öykü kitabı yayımlamıştı. Romanları: *Karanlığın Günü* ve *Mektup Aşkları* karanlık döneme, ikinci yirmi yıla rastlar. Dene-me yazılarını bir araya getirdiği *Zihin Kuşları* 1998'de çıktı. Gerek romanlarında, gerek denemelerinde, dille olan ilişkisinin gizli dikişlerine uzanmanıza olanak verecek ipuçları bulursunuz. *Cüce* ise, deneyimli bir Erbil okuruna bile yer yer şaşırtmaca veren, uç bir dil deneyinin

ürünü. Sentaksı köşelere sıkıştıran, gramer kurallarını, kendilerini yeniden oluşturmaları bas-kısıyla tehdit eden, semantiğe şantaj yapan gözüpek ve pervasız bir dil işçiliği ile karşı karşı-yayız artık.

“Yerlerde yuvarlanarak ve garip ünlemlerle ‘uvvvaqq-kuuvaaqq’ kapatarak kendini kendi-nin üzerine, inanılmaz bir vahşetle çalışıyor; ve ben yeniden beni olgunlaştıracak bir sırla; hiç böyle bir insanla karşılaşmadığımı düşünmeye başlıyorum düşerek öteki kalbin pençesine viva-ce-vivace!... Sıçrıyor oraya buraya, gülüp, söylüyor, kalkıyor yatıyor dört dönüyor ortalıkta Menipo, onun bu halini seyrederken bile değiştiğimi duyumsuyorum, yüzüm saatle belki de ger-çekten eşleşiyor latin ve arap rakamlar, armalar ve armadalar, alemler, ay yıldızlar, kubbe ve çanlarla başka nedir onu bu denli heyecanlandıran anlamaya ona yaklaşılmaya çalışıyorum...” (s. 88-9) diye anlatılan Cüce Menipo, adeta bize Erbil’in Cüce’de sergilediği dil ‘perfor-mansı’nın anlatı içindeki aktörü.

Bu çeşit bir dil-biçem-biçim kazısıyla derinleştirilen bir metinde, dünya görüşü, politik ta-vır, toplumsal analizler, belli hedeflere yöneltilen protestolar gibi içerik ağırlıklı öğelerin yer alışı; yer almanın ötesinde, fantazmanın, gizemin, büyüünün atmosferini, o dilin kesici ve ba-tıcı ve delici aygıtlarıyla parçalayışı okuma alışkanlıklarımıza meydan okumakta. Aslında Ley-la Erbil edebiyatının başlangıcından bugüne, belki de en öne çıkan süregelen özelliği: meydan okuyuculuk. Dil yapılarına, yerleşik değerlere, kurulup berkitilen sırça dünyalara ve edebiya-tın kurumsallaşmasına karşı, yalın kılıç bir meydan okuma.

Kitap “Yazarın Notu” ve “Cüce” başlıklı iki bölümden oluşuyor. Leyla Erbil imzasını taşı-yan “Yazarın Notu” bölümü, “Cüce”nin yazarı olan Zenime hanımı, yazarın onula ilişkisini an-latan kısa bir öykü. “Cüce”de ise, ana metnin dizgisinden farklı üç hurufat karakteri ile dizil-miş parçalar, bir dizgeye göre sol ya da sağ sayfalara gömülmüş. Karakter dizilerinden biri ile metnin içinden ilgili görülen parçalar, Mustafa Horasan’ın resimlerinin (desenlerinin) resi-maltları olarak dizilmiş, resmin karşısındaki (soldaki) sayfada kullanılmış. Yıldırım’ın hep ko-şarak geldiği Yıldırım bölümleri bold (kalın siyah) dizilmiş. Bu parçalar ve elyazısı benzeri ka-rakterle dizilmiş olanlar, ana metinle birlikte Cüce’nin gövdesini oluşturuyor.

Ama ben, ne bu biçimsel düzenlemenin anlamı ve göndermeleri üzerinde duracağım ne de Mustafa Horasanlı’nın desenleri ile Erbil’in metni arasında bir bağlantı kurulup kurulamaya-cağı, ya da bunun gerekip gerekmediği üzerinde. Bunlar üzerinde durmaya yerimiz müsait ol-madığı gibi, o işin üstesinden gelebileceğimden de emin değilim. Aslında bunların Cüce’nin okunmasında bir vazgeçilmezlikleri olduğunu sanmıyorum ve eğer haklıysam, metinle orga-nik bir ilişki içinde görmeyebileceğimiz bu oyuncakların, bu zaten hayli güç metni, okur için daha da güçleştirmesine itirazım var.

Öte yandan, daha kapsamlı bir incelemede mutlaka ele alınması gereken Zenime hanım, Menipo, Hatçabla, Yıldırım karakterlerini de okurların metnin içinde iz sürerek tanımlarını, kısacık bir yazıda onlar hakkında ileri geri konuşmaya yeğ tutuyorum. Cüce , klasik yöntem-

lerle “tanıtımı yapılacak” bir kitap değil zaten. Bunlar yerine, yazarın metninin akışına yön vermekte benimsediği bir biçeme değinmek isterim. Bilinçakışı (stream of consciousness) denilen anlatı yordamına benzetilebilecek ya da koşut görülebilecek bir biçem bu. Bu metinde kullanılan haliyle, belki de bellekakişi demek daha yerinde olacak. Erbil çağrışımlarla, şarkı sözleriyle, tekerlemelerle akışkanlık kazandırdığı bellek içeriklerini; kimi yerde keskin virajlarla önerilerini keserek somutlaştırıyor. Bu da, az önce sözünü ettiğim dil-biçem ağırlıklı biçimsel kaygularla, tarihsel sorumluluk kaygısının el ele yürümesinin bir örneği olarak düşünülebilir. Sözgelimi Sivas'taki şeriatçı katliamın yalazlarıyla ucundan tutuşuyor anlatı bir anda, sonra alevler sinsi sinsi yürüyor metin içinde. Ya da “*SİS bir harf gibi dinlene dinlene ilerliyor*” (s. 24).

Yazı-edebiyat-yazarlık uğraşı... bunlarla harmanlanmış bir ömür, “Unutturuş Oyunu” kurmuş bir yazar ve “unutuluş”a meydan okuyuş! Cüce'nin “mütemmim cüzlerinden” biri de bu. Elyazısı karakterlerle dizili parçalardan birinde yakalıyoruz ucunu : “Yaralı doğar bütün insanlar, anlaşılacak, sevilme, sevecenlik diler ömrünce...” Ama Erbil, bir insanlık durumu tesbitinden, anlatısının omuriliğine çengel atacaktır : “*Hiç oluş'a doğru yol alışı arzu ve istençle aramana tanık olsun istiyorsun onlar; 'unutuluş'a göğüs germeye hazır olduğunu, ancak o son anda tuhaf bir değişikliğe, -bir kazaya- uğradığını anlasınlar istiyorsun...*” (s. 27) İşte bu son an, cüce'dir. Görecektir okur gününü, okuyunca son'u ve cüce'yi!

Leyla Erbil'in kurup bozduğu iç düzenekler, vazgeçmediği ironi, benim “cambazlık” demeye dilimin varmadığı dil hünerleri, keskin eleştirisi, onda “şiiriyet”e rastlamanın pek olası olmadığı izlenimini yaratabilir. İşte, bir kere daha yanılır orada. “Kimi sabahlar aynanın merkezinde, en derin mağmasında boşluğun saman alevi gibi yanıp sönen kendine rastlasan da yeniden sana dönmek isteyen o deniz fenerine, durmadın hiç üstünde; hangi sana dönecektin? (...) Bambaşka biri olduğunu düşünyordun yere göğe sığmayan ve üstünde yetmiş çeşit miletin haramı kalmışçana; sağlamalıydın adaletini bu dünyanın gene de tüm önlemleri alarak, izini sürmeliydin kendi gerçeğinin, caymamalıydın...” (s. 67)

Leyla Erbil, çağdaş Türk edebiyatının modern ve kentli edebiyatımızın yüzakıdır. Yerelliğin sınırlarını aşmış da değil, hiç tanımamıştır. Pek çok şeyin sınırını tanımadığı gibi. Bugün, P.E.N. şaşılabilir bir değerlilikle, hiçbir “popülarite”si olmamış ve olmayacak bu yazarımızı Nobel Edebiyat Ödülü için aday gösteriyor. Bu, Erbil için, muhtemelen hiç alamayacağı Nobel'den daha değerli olmalı: Kendi gerçeğinin izinden ayrılmamakta direnmek ve buna rağmen, Unutuluş'u bir-sıfır yenmek!